

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

ДЕЦЮК ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.016:316.3–051

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
Янченко Тамара Василівна,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т. Г. Шевченка,
доцент кафедри соціальної педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Браславська Оксана Володимирівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
завідувач кафедри географії та методики
її навчання;

кандидат педагогічних наук, доцент
Фалинська Зоряна Зенонівна,
Львівський національний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри корекційної освіти.

Захист відбудеться 2 липня 2015 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 56.146.01 у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка за адресою: 41400, Сумська обл., м. Глухів, вул. Києво-Московська, 24, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (41400, Сумська обл., м. Глухів, вул. Києво-Московська, 24).

Автореферат розіслано 2 червня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.М. Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Швидкі темпи науково-технічного прогресу, інноваційні технології в соціальній роботі, реформування системи соціального захисту населення, процеси глобалізації та євроінтеграції висувають нові вимоги до соціальних працівників. Підготовка фахівців соціальної роботи – це тривалий у часі й достатньо складний процес. Фахівець соціальної роботи повинен мати глибокі знання в галузі наук про людину та володіти необхідним арсеналом умінь і навичок. Їх поєднання з відповідними особистісними якостями розглядаються як готовність його до професійної діяльності. Тому підготовка висококваліфікованих соціальних працівників на сьогодні є для української вищої школи одним із важливих завдань. Усі необхідні професійні знання, вміння та якості формуються в майбутніх фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі. У зв'язку із запровадженням в українській вищій школі європейських зразків освітніх стандартів істотно зростає обсяг самостійної позааудиторної роботи студентів.

Неоднозначна інтерпретація поняття «позааудиторна робота» ускладнює розуміння її ролі в процесі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників і створює низку протиріч, а саме між: необхідністю оволодіння фахівцями практичним досвідом соціальної роботи та можливостями його набуття під час студентської практики; педагогічним потенціалом позааудиторної роботи і рівнем науково-теоретичної і практичної розробки технологій її застосування в процесі підготовки соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу; потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях соціальної сфери та відсутністю стандарту підготовки соціальних працівників; необхідністю переорієнтації позааудиторної роботи на практичне формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників та стереотипністю сприймання мети та значення позааудиторної роботи як розважальної.

Отже, оновлення змісту позааудиторної роботи, її переорієнтація на формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, створення належних умов та методичного забезпечення для її реалізації становить актуальну наукову проблему.

За останнє десятиріччя проблеми професійного становлення спеціалістів соціальної сфери стали предметом наукового обговорення в Україні. Питаннями специфіки формування спеціаліста в системі вищої освіти займалися українські науковці А. Й. Капська, І. В. Козубовська, Л. І. Міщик, О. П. Пічкарь, В. В. Сагарда. Проблемі багаторівневої підготовки соціальних педагогів присвячені дослідження Л. М. Завацької. Загальні підходи до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти охарактеризовано О. Г. Карпенко. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки досліджено Р. Х. Вайнолою. Практичні аспекти професійної підготовки фахівців соціальної сфери висвітлено В. Л. Симонович, педагогічні умови формування професійно-етичної культури – О. В. Пономаренко. Особливості практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих

навчальних закладах розглянуто З. З. Фалинською. Формування компетентностей майбутніх соціальних педагогів досліджено українським науковцем Т. Г. Веретенко. Деякі аспекти становлення соціального працівника як фахівця розкриті в наукових дослідженнях В. А. Поліщук. Особливостям формування комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників присвячені роботи Д. М. Годлевської. Проблематиці самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери присвячено дослідження С. В. Грищенко.

Особливості динаміки розвитку компетентнісного підходу в навчанні майбутніх фахівців висвітлені В. П. Курок. Педагогічні умови соціалізації студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій розглянуті В. І. Бадер. Проблеми забезпечення якості підготовки фахівців у вищому навчальному закладі визначені А. О. Андрющук, В. І. Бадер, В. В. Борисовим.

Позааудиторну діяльність у вищому навчальному закладі як необхідну складову цілісного навчально-виховного процесу розглядають у своїх працях Р. М. Абдулов, О. Г. Карпенко, Г. Е. Овчаренко. Українські науковці В. Ю. Коваль, З. Н. Курлянд, О. Б. Максимець характеризують позааудиторну діяльність як цілісний, загальнопедагогічний процес, який охоплює всю освітньо-виховну діяльність. Змістові та формам позааудиторної роботи в системі підготовки вчителів у вищих педагогічних навчальних закладах присвячені роботи А. М. Бойко, Л. Р. Пелех, Г. В. Троцько. Можливості позааудиторної діяльності щодо особистісної самореалізації студентів і соціалізації молоді проаналізовано Н. С. Скрипник та А. О. Рижановою.

Наявні дослідження не вичерпують проблеми формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу, зокрема не враховують тих зрушень, які знайшли концептуальне закріплення у Законі України «Про вищу освіту» (2014). Чимало аспектів підготовки фахівців залишаються поза увагою дослідників, що актуалізує необхідність подальшого наукового аналізу проблем позааудиторної роботи зі студентами у вищому навчальному закладі.

Актуальність та недостатня розробка цієї проблеми в науковій літературі зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – *«Формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної роботи Чернігівського національного технологічного університету, вона є складовою частиною теми «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку основних напрямів сучасної соціальної роботи в Україні: від підготовки фахівців – до змісту здійснюваної діяльності».

Тему дисертації затверджено вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (протокол № 6 від 2 лютого 2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29 березня 2011 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці педагогічних умов, ефективності дії структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

Для реалізації мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розробити теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу.
2. Визначити основні критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.
3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови та структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.
4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез педагогічної, соціально-педагогічної, соціально-психологічної літератури для визначення ступеня розробки досліджуваної наукової проблеми, узагальнення з метою обґрунтування сутності формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу; *емпіричні* – анкетування, тестування, спостереження, усне опитування, бесіди, аналіз результатів діяльності, що допомогли виявити реальний рівень сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний) дозволив обґрунтувати й впровадити педагогічні умови та розробити й перевірити ефективність структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі; *математичні й статистичні методи* для кількісного та якісного аналізу даних, отриманих у процесі дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що *вперше*:

- на основі системного підходу *визначено* сутність позааудиторної роботи в умовах вищого навчального закладу як складової формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників;
- обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі (створення системи позааудиторної роботи з майбутніми соціальними працівниками, методичне забезпечення організації та проведення позааудиторної роботи зі студентами

спеціальності «Соціальна робота», інтеграція аудиторної і позааудиторної роботи, налагодження співпраці університету з установами й організаціями, які надають соціальні послуги населенню, забезпечення мотивації студентів до участі в позааудиторній роботі);

- розроблено структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі;

- визначено й обґрунтовано критерії, рівні та показники сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників;

- охарактеризовано систему позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної роботи;

- *удосконалено*: технології позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота» у вищому навчальному закладі;

- *подальшого розвитку набули*: наукові уявлення про позааудиторну роботу як провідний напрям діяльності викладачів щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі; визначенні технологічного інструментарію для здійснення позааудиторної роботи з майбутніми соціальними працівниками; проведенні всебічного аналізу сучасного методичного забезпечення позааудиторної роботи з майбутніми соціальними працівниками в умовах вищого навчального закладу.

Основні положення та результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ; у процесі планування та впровадження різних форм позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота».

Результати дисертації *впроваджені* у навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/509 від 12.03.2015), Чернігівського національного технологічного університету (довідка № 101/10–564 від 02.03.2015), Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (довідка № 99/03 від 16.03.2015), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 05/172 від 13.03.2015).

Особистий внесок здобувача. У статті, опублікованій у співавторстві з Т. В. Янченко, авторським є визначення форм позааудиторної роботи, що сприяють формуванню професійно важливих якостей особистості майбутніх соціальних працівників.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження були відображені в доповідях і повідомленнях на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Чернігів, 2011), «Білорусь у сучасному світі» (Гомель, 2013) «Психологія і педагогіка: методика і проблеми практичного застосування» (Новосибірськ, 2014), «Професійна підготовка студентів соціально-педагогічної сфери – освітня складова суспільного розвитку» (Київ, 2014), «Розвиток професіонала і професіоналізму: теорія і

практика» (Добрич (Болгарія), 2014), Треті «Розумовські зустрічі: влада та суспільство» (Чернігів, 2014); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді» (Чернігів, 2010), Перші сіверянські соціально-психологічні читання (Чернігів, 2010), «Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення» (Чернігів, 2011), Другі сіверянські соціально-психологічні читання (Чернігів, 2011), «Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі» (Чернігів, 2012), «Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до Європейського освітнього простору» (Ніжин, 2012), Треті сіверянські соціально-психологічні читання (Чернігів, 2012), «Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі» (Чернігів, 2013), «Соціальна робота та сучасність: тенденції, виклики, перспективи» (Чернігів, 2013), Четверті сіверянські соціально-психологічні читання (Чернігів, 2013), «Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми і перспективи» (Харків, 2014), «Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти» (Чернігів, 2015).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (2010–2015 рр.), кафедри соціальної роботи Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету (2010–2015 рр.), кафедри теорії та технології соціальної роботи Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2015 р.), кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького (2015 р.), кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки знайшли відображення у 28 публікаціях автора, з них – 7 статей у наукових фахових виданнях України (1 стаття у співавторстві), 8 одноосібних статей в інших наукових виданнях України, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 2 статті – у зарубіжних виданнях, 1 методичні рекомендації.

Структура та обсяг. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (312 позицій), 8 додатків на 50 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 288 сторінок (основний текст становить 182 сторінки). У роботі вміщено 24 таблиці та 30 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; сформульовано теоретико-методологічні засади та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних

результатів дослідження; подано інформацію про їх апробацію та впровадження результатів; відображено відомості про структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу»** – здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу; уточнено зміст термінів «професійна компетентність», «професійна компетентність соціальних працівників», «позааудиторна робота»; визначено основні складові професійної компетентності, якими має володіти фахівець соціальної роботи; визначено роль позааудиторної роботи в процесі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу.

З'ясовано, що під *«професійною компетентністю»* розглядається володіння необхідним актуальним обсягом знань, вмінь та навичок, які є запорукою ефективної діяльності в межах посадових обов'язків соціального працівника (А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Н. М. Горішина й ін.). Установлено, що до складових професійної компетентності соціальних працівників науковці відносять і професійні якості (А. Й. Капської, О. Г. Карпенко, В. І. Носков, Е. М. Кучменко). Формування професійної компетентності фахівця соціальної сфери в умовах вищого навчального закладу здійснюється поступово, планомірно і цілеспрямовано, і в цьому процесі вагоме місце посідає позааудиторна робота зі студентами.

Констатовано, що за традиційної схеми професійної підготовки соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу формування знань здійснюється традиційними методами (лекції, семінари, консультації) та інноваційними (проблемні лабораторії, майстер-класи, тренінги, соціальне проектування, відео-уроки, ігри, семінари-конференції, письмові есе-роздуми, метод «icebreaker», метод «brainstorming», метод кейсів), формування умінь здійснюється шляхом проведення різних видів практики (ознайомча, навчальна, технологічна, виробнича, переддипломна, науково-дослідницька). Підготовка соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу має відповідати викликам сучасності, здійснюватись шляхом поєднання традиційних методів проведення аудиторних занять з інноваційними у контексті забезпечення тісного зв'язку між теорією та практикою, пошуку нових методів і технологій, які сприяють формуванню професійної компетентності.

Виявлено, що кількість часу, відведена на практику, не може повною мірою забезпечити застосування теоретичних знань на практиці. Визначено, що *«позааудиторна робота»* – це діяльність студентів під керівництвом і контролем викладачів, якою вони займаються у вільний від аудиторних занять час в умовах вищого навчального закладу з метою формування професійної компетентності, а також самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти. Позааудиторна робота має підсилювати педагогічний вплив аудиторних занять на процес професійного становлення соціальних працівників.

У другому розділі **«Аналіз сучасного стану дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у**

позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу» – уточнено зміст поняття «педагогічна умова»; проведено пілотний етап дослідження; визначено педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі; з'ясовано критерії, показники та рівні сформованості складових професійної компетентності; здійснено підбір експериментального інструментарію; проведено констатувальний етап експерименту; розроблено структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі.

Визначено багатогранність тлумачення поняття «педагогічна умова», зокрема це: система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети (О. М. Пехота); особливості організації навчально-виховного процесу, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості (Г. В. Голубова); сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і педагогічних прийомів матеріально-просторового середовища, які спрямовані на досягнення поставленої мети (Г. І. Непомняща).

З метою визначення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі проведено пілотний етап експерименту. Виявлено, що майже 32 % опитаних студентів є активними учасниками позааудиторних заходів в університеті, 50 % – не є активними, проте готові до такої діяльності і 18 % не цікавляться і не планують брати участь у позааудиторній роботі. Визначено, що відсоток сформованості професійно важливих якостей, таких як емпатія, альтруїзм, гуманізм, креативність, а також комунікативних умінь, залежить не лише від навчання, а й від участі студентів у позааудиторній діяльності.

На основі аналізу педагогічної, психологічної літератури, а також з урахуванням отриманих результатів пілотного експерименту визначено *педагогічні умови* формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі: створення системи позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної сфери; методичне забезпечення організації та проведення позааудиторної роботи зі студентами; інтеграція аудиторної і позааудиторної роботи, налагодження співпраці між університетом та установами і організаціями, які надають соціальні послуги населенню; забезпечення мотивації студентів до участі в позааудиторній роботі.

Обґрунтовано *критерії* та визначено *показники* сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників: 1) *мотиваційний критерій* (інтерес до професійної діяльності, бажання працювати за фахом, мотивація досягнення успіху в соціальній сфері); 2) *особистісний критерій* (доброчливість, оптимізм, емпатійність, толерантність, стресостійкість, комунікабельність, творче мислення, відповідальність); 3) *когнітивний критерій* (усвідомлення необхідності отримання знань, формування проблемно-пошукового мислення, здатність до рефлексії); 4) *діяльнісний критерій* (уміння організувати діяльність колективу, надихати людей на позитивні зміни, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації,

налагоджувати контакти, застосовувати теоретичні знання на практиці). Визначено високий, середній та низький рівні сформованості показників.

Експериментальною базою дослідження стали Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, Інститут соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Експериментом охоплено 372 студенти вищих навчальних закладів другого та третього курсів напряму підготовки «Соціальна робота». Експериментальна група охоплювала 248 осіб, контрольна група – 124 особи.

На *констатувальному етапі експерименту* визначено рівні сформованості складових професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволив виявити, що із загальної кількості респондентів (372 особи) низький рівень сформованості складових професійної компетентності в ЕГ становить 50,80 %, в КГ 49,19 %; середній рівень в ЕГ – 18,55 %, в КГ – 19,35 %; високий рівень в ЕГ – 30,65 %, в КГ – 31,46 %.

За результатами констатувального експерименту розроблено структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі (рис. 1).

У третьому розділі **«Практична реалізація формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу»** – проведено формувальний етап експерименту через реалізацію визначених педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників; визначено методи організації позааудиторної роботи зі студентами в умовах ВНЗ.

У ході реалізації *першої педагогічної умови* формування професійної компетентності розроблено систему позааудиторної роботи. Розроблена система передбачала як прямий вплив на процес формування професійної компетентності, так і опосередкований.

Запропоновано *форми позааудиторної роботи*: клуб інтелектуальної молоді, методичне об'єднання кураторів, школа тьюторів, школа тренінгів, агенція соціальних проектів, органи студентського самоврядування, клуби за інтересами, об'єднання волонтерів.

У процесі реалізації *другої педагогічної умови* – методичне забезпечення організації позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота» – було розроблено методичні рекомендації «Технології формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі» та програму підготовки науково-педагогічних працівників складу до впровадження різних форм позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної роботи.

Реалізуючи *третьою педагогічну умову* – інтеграція аудиторної і позааудиторної роботи, налагодження співпраці між університетом та установами і організаціями, які надають соціальні послуги населенню – визначено співвідношення навчальних предметів з методами позааудиторної роботи.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі

Для кожного навчального закладу було окреслено коло можливих партнерів серед державних установ і громадських організацій.

Четверту педагогічну умову реалізовано через методи морального і матеріального заохочення студентів до участі в позааудиторній діяльності.

З метою виявлення ефективності педагогічних умов, структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі проведено контрольний зріз за діагностичними методиками, аналогічними до методик констатувального експерименту, та проведено оцінювання рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників за визначеними критеріями (когнітивним, особистісним, мотиваційним, діяльнісним); перевірено вірогідність отриманих результатів та визначено статистичні похибки; сформульовано висновки експериментального дослідження.

Порівняльний аналіз отриманих результатів констатувального та формуального етапів експерименту засвідчив статистично значущу позитивну динаміку сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в експериментальній групі (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	До		Після		До		Після	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Низький	126	50,80	74	29,84	61	49,19	57	45,97
Середній	46	18,55	56	22,58	24	19,35	25	20,16
Високий	76	30,65	118	47,58	39	31,46	42	33,87

Отримані результати наявної динаміки формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників наочно подано на рис. 2.

Спостерігалася позитивна динаміка в ЕГ високого рівня сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників на 16,93 %, середнього рівня – на 4,03 %, зменшення низького рівня на 20,96 %. У КГ не зафіксовано значних змін, показники високого рівня підвищилися лише на 2,41 %, середнього рівня – на 0,81 %, показники низького рівня зменшилися на 3,22 %.

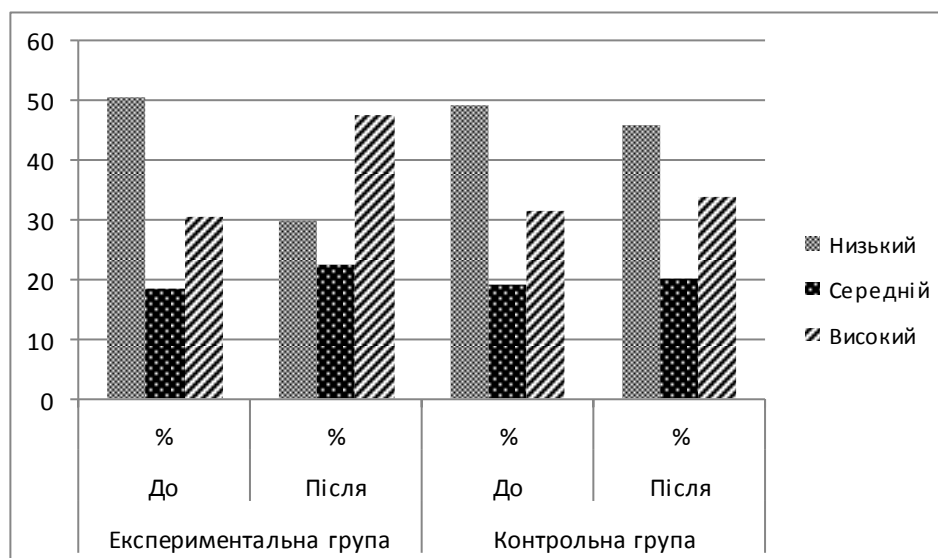

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості професійної компетентності у студентів спеціальності «Соціальна робота»

Результати перевірки достовірності різниці між контрольною та експериментальною сукупностями було здійснено за допомогою критерію злагоди К. Пірсона (χ^2 – хі-квадрат). Отримані дані свідчать про те, що різниця між відносними величинами істота, достовірна, статистично значуща, адже $t > 2$ і, отже з достовірністю більше 95,5% можна стверджувати про суттєве підвищення рівня професійної компетентності студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної. У експериментальній групі під впливом розробленої технології безумовно достовірно зменшилась кількість студентів з низьким рівнем готовності ($t_{\text{низьк.}} = 3,02$) і достовірно збільшилась кількість студентів з високим рівнем готовності ($t_{\text{висок.}} = 2,24$).

Результати дослідження свідчать про ефективність структурно-функціональної моделі та підтверджує важливість застосування обраних нами педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено науково-теоретичне узагальнення та запропоновано нові підходи до вирішення наукової проблеми формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети й ефективність розв'язання поставлених завдань, що дозволило зробити відповідні висновки:

1. На основі аналізу педагогічної та психологічної літератури розроблено теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу, що дало можливість визначити сутність, зміст, структуру професійної компетентності, форми і методи її

формування у позааудиторній роботі в умовах ВНЗ. У результаті було уточнено основні поняття:

- компетентність – це сукупність професійних знань умінь і навичок, практичного досвіду, на основі якої здійснюється кваліфікована професійна діяльність;

- компетентність фахівця соціальної сфери – це система теоретичних знань, професійних умінь та навичок, професійно важливих особистісних якостей, сформованих в умовах ВНЗ, на основі яких фахівець може надати професійну висококваліфіковану соціальну допомогу клієнтам;

- формування професійної компетентності соціальних працівників відбувається в процесі професійного становлення студента завдяки навчальній та виховній роботі в умовах ВНЗ, а також внаслідок самоосвіти та самовдосконалення.

Для якісної підготовки фахівців соціальної сфери та формування професійної компетентності майбутніх фахівців необхідно забезпечити чітку відповідність між теорією соціальної роботи, практичним втіленням знань та формуванням позитивного ставлення до майбутньої професії.

Запропоновано використання потенціалу позааудиторної роботи з метою формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Уточнено зміст поняття «позааудиторна робота» та розкрито її сутність для підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах вищого навчального закладу. Під позааудиторною роботою ми розуміємо діяльність студентів під керівництвом і контролем викладачів, якою вони займаються у вільний від аудиторних занять час в умовах ВНЗ з метою формування професійної компетентності, а також самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти.

2. Визначено основні критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу. Виділено такі критерії: мотиваційний, особистісний, когнітивний, діяльнісний.

Мотиваційний критерій визначає зацікавленість студентів у працевлаштуванні за фахом і виконання своїх професійних обов'язків. Показниками цього критерію є інтерес до професійної діяльності, бажання працевлаштуватися за фахом, мотивація досягнення успіху в соціальній сфері. Особистісний критерій визначає сукупність особистісних професійно важливих якостей. Його показниками є доброзичливість, оптимізм, емпатійність, толерантність, стресостійкість, комунікабельність, творче мислення, відповідальність. Когнітивний критерій визначає рівень теоретичних знань. Показниками даного критерію є усвідомлення необхідності отримання знань та формування проблемно-пошукового мислення, здатність до рефлексії. Діяльнісний критерій визначає сформованість сукупності професійних умінь. Показниками зазначеного критерію є вміння організувати діяльність колективу, вміння наснажувати і надихати людей на позитивні зміни, вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, вміння налагоджувати контакти, вміння застосовувати теоретичні знання на практиці.

Схарактеризовано рівні сформованості професійної компетентності: низький, середній, високий.

3. На основі аналізу педагогічної, психологічної літератури, а також з урахуванням отриманих результатів пілотного етапу експерименту теоретично обґрунтовано педагогічні умови та структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі. Пілотний етап експерименту засвідчив зацікавленість студентів в участі у позааудиторній роботі (50 % не є активними учасниками позааудиторної роботи, проте готові до такої діяльності), а також виявлено, що сформованість професійно важливих якостей залежить не лише від року навчання, а й від участі студентів у позааудиторній діяльності.

До педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі віднесено: створення системи позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної сфери; методичне забезпечення організації та проведення позааудиторної роботи зі студентами; інтеграція аудиторної і позааудиторної роботи, налагодження співпраці між університетом та установами і організаціями, які надають соціальні послуги населенню; забезпечення мотивації студентів до участі в позааудиторній роботі.

Розроблена структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі охоплює взаємопов'язані складові: мету, завдання, підходи, педагогічні умови, напрями роботи (позааудиторна робота зі студентами, робота з науково-педагогічними працівниками), форми і методи роботи, результат.

4. Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі.

На констатувальному етапі експерименту встановлено, що як в експериментальній, так і в контрольній групах у значної кількості студентів рівень сформованості професійної компетентності відповідав низькому рівню (ЕГ – 50,80 %, КГ – 49,19 %), тоді як кількість студентів з високим рівнем сформованості незначна (ЕГ – 30,65 %, КГ – 31,46 %).

Упровадження структурно-функціональної моделі забезпечило реалізацію педагогічних умов, яка здійснювалась завдяки розробці та впровадженню системи позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота», розробці та реалізації різних форм позааудиторної роботи зі студентами (клуби інтелектуальної молоді, методичні об'єднання кураторів, школи тьюторів, агенції соціальних проектів, школи тренінгів, об'єднання волонтерів, клуби за інтересами, органи студентського самоврядування), удосконалення методів роботи зі студентами (тренінгові заняття, круглі столи, дебатні турніри, флешмоби, соціальні проекти, благодійні акції, виставки, ярмарки, студентські фестивалі та ін.), підготовці науково-педагогічних працівників до здійснення позааудиторної роботи зі студентами (реалізація програми підготовки науково-педагогічних працівників до здійснення позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної роботи), розробці співвідношення навчальних предметів з методами позааудиторної роботи, окресленню кола можливих партнерів як серед державних установ і організацій, так і громадських організацій, благодійних фондів, міжнародних громадських

організацій, забезпеченню мотивації студентів до участі в позааудиторній роботі шляхом морального і матеріального заохочення студентів.

У результаті аналізу даних контрольного зрізу встановлено позитивну динаміку високого рівня сформованості професійної компетентності, доведено ефективність дії структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі і впровадження педагогічних умов. Відзначено позитивну динаміку рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у ЕГ: частка студентів із високим рівнем збільшилась на 16,93 % (з 30,65 % до 47,58 %), відповідно з низьким знизилася на 20,96 % (з 50,80 % до 29,84 %).

Результати педагогічного експерименту дозволяють стверджувати, що запропонована нами структурно-функціональна модель та педагогічні умови сприяють успішній реалізації змісту, форм і методів формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

Розроблено навчально-методичне забезпечення формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах ВНЗ, серед яких програма підготовки науково-педагогічних працівників до здійснення позааудиторної роботи з майбутніми фахівцями соціальної сфери, а також методичні рекомендації «Технології формування професійної компетентності в майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі».

Дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів вирішення проблем формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу. До подальших наукових розвідок відносимо розробку нових та вдосконалення наявних форм та методів позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота».

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Волковницька Т. М. Профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі: досвід підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» ЧДПСТіП / Т. М. Волковницька. – Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки. – № 1. – Чернігів : ЧДПСТтаП, 2010. – С. 182–187.

2. Волковницька Т. М. Робота куратора навчальної групи: зміст та проблеми діяльності / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки. – № 3. – Чернігів : ЧДПСТтаП, 2010. – С. 221–226.

3. Волковницька Т. М. Кураторська година як чинник формування професійних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Серія : Педагогічні науки. – Вип. 84 / [гол. ред. М. О. Носко]. – Чернігів : ЧДПУ, 2011. – С. 44–47.

4. Волковницька Т. М. Формування здорового способу життя серед студентської молоді у позааудиторний час / Т. М. Волковницька // Актуальні

проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді (збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції) / [за редакцією Н. А. Ємець, Л. М. Завацької, І. І. Кичко, Н. І. Кривоконь, Т. І. Сили]. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – С. 159–162.

5. Волковницька Т. М. Волонтерська діяльність як метод підготовки фахівців соціальної сфери / Т. М. Волковницька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія: збірник. – № 1 (1). – Чернігів: ЧДТУ, 2012. – С. 143–148.

6. Волковницька Т. М. Діяльність студентських волонтерських об'єднань як умова професійного становлення майбутніх соціальних працівників / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – Вип. 104 / [гол. ред. М. О. Носко]. – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – С. 63–67.

7. Волковницька Т. М. Соціально-педагогічні умови професійного становлення майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі / Т. М. Волковницька, Т. В. Янченко // Наукові записки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). – Серія «Психолого-педагогічні науки». – № 3 / [за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко]. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – С. 93–96.

8. Волковницька Т. М. Теоретичні аспекти формування професійної компетентності соціальних працівників / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – Вип. 96 / [гол. ред. М. О. Носко]. – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – С. 46–49.

9. Волковницька Т. М. Особливості роботи куратора академічної групи вищого навчального закладу / Т. М. Волковницька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – № 2 (3). – Чернігів: Черн. нац. технол. ун-т, 2013. – С. 155–160.

10. Волковницька Т. М. Формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі / Т. М. Волковницька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія: збірник. – № 1 (2). – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. – С. 249–253.

11. Волковницька Т. М. Робота куратора академічної групи вищого навчального закладу як педагогічна умова професійного становлення майбутніх фахівців / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – Вип. 115 / [гол. ред. М. О. Носко]. – Чернігів: ЧНПУ, 2014. – С. 48–51.

12. Волковницкая Т. Н. Формирование профессионально важных личностных качеств будущих социальных работников во внеаудиторной работе / Т. Н. Волковницкая // Уральский научный вестник. – № 6 (85). – 2014 / [под редакцией М. Ф. Хабибуллин]. – Уралск: ЖШС «Уралнаучкнига», 2014. – С. 5–15.

13. Децюк Т. М. Особливості становлення професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери / Т. М. Децюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Серія: педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 42. – Ч.1. / [редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін.]. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 165–169.

14. Децюк Т. М. Технології формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі. Методичні рекомендації для позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота» / Т. М. Децюк. – Чернігів : ЧНТУ, 2015. – 87 с.

15. Децюк Т. М. Школа тьюторів як умова формування професійної компетентності / Т. М. Децюк // Вісник Черкаського університету. – Серія : педагогічні науки. – Вип. 30 (323) / [гол. ред. А. І. Кузьминський]. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2014. – С. 60–65.

Опубліковані праці апробаційного характеру

16. Волковницька Т. М. Вплив позааудиторної роботи на формування професійної компетентності соціальних працівників / Т. М. Волковницька // Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Чернігів, 19–20 квітня 2012 року) : тези доповідей в 2-х т. – Т. 2. – Гуманітарні науки. – Чернігів : Черн. держ. технол. ун-т, 2012. – С. 376–380.

17. Волковницька Т. М. Формування професійної компетентності соціальних працівників у контексті сталого розвитку / Т. М. Волковницька // Сталий розвиток у соціальному вимірі : глобальним проблемам локальні рішення : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернігів, 2 листопада 2011 року.) / [за ред. С. М. Шкарлета, Н. А. Ємець, Л. М. Завацької, І. І. Кичко, Н. І. Кривоконь, Т. І. Сили]. – Чернігів : Видавець Лозевий В. М., 2012. – С. 214–218.

18. Волковницкая Т. Н. Формирование семейных ценностей у студентов – будущих социальных работников во внеурочной деятельности / Т. Н. Волковницкая // Беларусь в современном мире : материалы VI Междунар. науч. конференции студентов, аспирантов и молодых учёных (Гомель, 26 апреля 2013 г.) / М-во образования Респ. Беларусь, Гомел. гос. техн. университет им. П. О. Сухого; [под общ. ред. В. В. Кириенко]. – Гомель : ГГТО им. П. О. Сухого, 2013. – С. 147–150.

19. Волковницька Т. М. Діяльність органів студентського самоврядування як складова позааудиторної роботи студентів / Т. М. Волковницька // Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Чернігів, 16–17 квітня 2013 року) : тези доповідей в 2-х т. – Т. 2. – Гуманітарні науки. – Чернігів : Черн. держ. технол. ун-т, 2013. – С. 241–243.

20. Волковницкая Т. Н. Особенности формирования профессиональных качеств социальных работников во внеаудиторной работе в условиях высшего учебного заведения / Т. Н. Волковницкая // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов XXXV Международной научно-практической конференции: в 2-х частях. – Часть 2 / [под общ. ред. С. С. Чернова]. – Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2014. – С. 16–21.

21. Волковницька Т. М. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі / Т. М. Волковницкая // Професійна підготовка студентів соціально-педагогічної сфери – освітня складова суспільного розвитку: матеріали II Міжнародної науково-

практичної конференції (дистанційної) (Київ, 1 квітня 2014 року) / [за заг. ред. проф. І. М. Ковчиної]. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 82–83.

22. Децюк Т. М. Школа тьюторів як форма позааудиторної роботи зі студентами в умовах вищого навчального закладу / Т. М. Децюк // Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля : проблеми і перспективи : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю ХДАК (6 листопада 2014 р.) / [під ред. проф. А. Рижанової та ін.]. – Х. : ХДАК, 2014. – С. 132–134.

23. Децюк Т. М. Діяльність органів студентського самоврядування як умова формування професіоналізму / Т. М. Децюк // Розвиток професіонала і професіоналізму: теорія і практика: зб. наук. пр. / [за заг. ред. С. П. Архипової]. – Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2014. – С. 104–107.

*Опубліковані праці, що додатково відображають
наукові результати дисертації*

24. Волковницька Т. М. Студентське самоврядування: з досвіду організації його в ЧДПСТП / Т. М. Волковницька // Діяльність соціальних служб в Україні: досвід та шляхи вдосконалення соціальної роботи : збірник матеріалів круглого столу / [за ред. канд. псих. наук, доцента Н. І. Кривоконь]. – Чернігів : КП «Видавництво «Чернігівські обереги»», 2006. – С. 42–47.

25. Волковницька Т. М. Соціально-психологічний клімат в групі як чинник адаптації студентів спеціальності «соціальна робота» до умов професійного навчання / Т. М. Волковницька // Проблеми соціальної роботи в аспекті реформування соціальних відносин : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / [за ред. канд. псих. наук, доц. Н. І. Кривоконь]. – Чернігів : ЧДПСТтаП, 2008. – С. 144–150.

26. Волковницька Т. М. Методи підготовки студентів до волонтерської діяльності / Т. М. Волковницька // Професійна компетентність соціальних працівників: складові, детермінанти та шляхи формування : збірник матеріалів науково-методичного семінару / [за ред. канд. псих. наук, доц. Н. І. Кривоконь]. – Чернігів : ЧДПСТтаП, 2008. – С. 11–14.

27. Волковницька Т. М. Соціально-педагогічні аспекти діяльності викладачів-кураторів в процесі підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки. – № 2. – Чернігів : ЧДПСТтаП, 2009. – С. 308–315.

28. Волковницька Т. М. Зміст та напрямки молодіжної політики в державі та особливості соціально-профілактичних послуг для молоді / Т. М. Волковницька // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – Серія : Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки : щоквартальний науковий збірник. – № 3. – Чернігів : ЧДПСТтаП, 2009. – С. 164–175.

АНОТАЦІЇ

Децюк Т. М. Формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка, МОН України, Глухів, 2015.

Дисертація присвячена проблемі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу. У роботі розкрито наукові засади професійної компетентності соціальних працівників та її складових; виявлено особливості формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі; визначено критерії, показники та виявлено рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. Встановлено реальний стан сформованості професійної компетентності у майбутніх фахівців соціальної роботи; розроблено та експериментально перевірено структурно-функціональну модель, педагогічні умови формування професійної компетентності в процесі позааудиторної роботи; спроектовано зміст навчання і методичне забезпечення процесу формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна компетентність, професійна компетентність соціальних працівників, складові професійної компетентності, позааудиторна робота зі студентами, структурно-функціональна модель формування професійної компетентності соціальних працівників у позааудиторній роботі, педагогічні умови формування професійної компетентності в процесі позааудиторної роботи, методичне забезпечення.

Децюк Т. Н. Формирование профессиональной компетентности будущих социальных работников во внеаудиторной работе в условиях высшего учебного заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Глуховский национальный педагогический университет имени А. Довженко, МОН Украины, Глухов, 2015.

Диссертация посвящена проблеме формирования профессиональной компетентности будущих социальных работников во внеаудиторной работе в условиях высшего учебного заведения. Установлено, что под «профессиональной компетентностью» рассматривается владение необходимым актуальным объёмом знаний, умений и навыков, профессионально важных личностных качеств, которые являются условием эффективной деятельности в рамках должностных обязанностей социального работника. Формирование профессиональной компетентности специалиста социальной сферы в условиях вуза осуществляется постепенно,

планомерно и целенаправленно, и в этом процессе важное место занимает внеаудиторная работа со студентами.

Констатируется, что при традиционной схеме профессиональной подготовки социальных работников в условиях вуза формирование знаний осуществляется традиционными и инновационными методами, формирование умений и навыков осуществляется через практику. Выявлено, что количество времени, отведённое на практику, не может в полной мере обеспечить применение теоретических знаний в практической плоскости. Определено, что «внеаудиторная работа» – это деятельность студентов под руководством и контролем преподавателей, которой они занимаются в свободное от аудиторных занятий время в условиях вуза с целью формирования профессиональной компетентности, а также самоактуализации, самовоспитания, самообразования.

С целью обнаружения и обоснования педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих социальных работников во внеаудиторной деятельности проведено пилотный этап эксперимента. Определено, что процент сформированности профессионально важных качеств, умений и навыков зависит не только от года обучения, а и от участия студентов во внеаудиторной работе. В соответствии с полученными результатами определены педагогические условия формирования профессиональной компетентности будущих социальных работников во внеаудиторной деятельности: создание системы внеаудиторной работы с будущими специалистами социальной сферы; методическое обеспечение преподавателей для организации и проведения внеаудиторной работы со студентами; интеграция аудиторной и внеаудиторной работы, налаживание сотрудничества между университетом и организациями, которые предоставляют социальные услуги населению; обеспечение мотивации студентов для участия во внеаудиторной работе.

Обосновано критерии и определено показатели сформированности профессиональной компетентности будущих социальных работников: 1) мотивационный критерий (интерес к профессиональной деятельности, желание трудоустроиться по специальности, мотивация достижения успеха в социальной сфере); 2) личностный критерий (доброжелательность, оптимизм, эмпатийность, толерантность, стрессоустойчивость, коммуникабельность, творческое мышление, ответственность); 3) когнитивный критерий (осознание необходимости получения знаний, формирование проблемно-поискового мышления, способность к рефлексии); 4) деятельностный критерий (умение организовать деятельность коллектива, умение вдохновлять людей на позитивные изменения, умение конструктивно решать конфликтные ситуации, умение налаживать контакты, умение использовать теоретические знания на практике). Определено высокий, средний и низкий уровни сформированности показателей.

Анализ результатов констатирующего этапа эксперимента позволил обнаружить, что уровень сформированности составляющих профессиональной компетентности будущих социальных работников недостаточный. Разработано структурно-функциональную модель формирования профессиональной компетентности будущих социальных работников во внеаудиторной работе. Установлено, что структурно-функциональная модель может повысить

эффективность влияния внеаудиторной работы на процесс формирования профессиональной компетентности будущих специалистов путём обеспечения необходимых педагогических условий.

С целью выявления эффективности педагогических условий, форм и методов внеаудиторной работы со студентами специальности «Социальная работа» проведено контрольный срез и осуществлено оценивание уровней сформированности профессиональной компетентности будущих социальных работников согласно критериям; проверена вероятность полученных результатов. Сравнительный анализ полученных результатов констатирующего и формирующего этапов эксперимента показал статистически значимую позитивную динамику сформированности профессиональной компетентности будущих социальных работников в экспериментальной группе. Согласно полученным результатам мы констатируем эффективность внедрения структурно-функциональной модели через реализацию педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих социальных работников во внеаудиторной работе в условиях вуза.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная компетентность социальных работников, составляющие профессиональной компетентности, внеаудиторная работа со студентами, структурно-функциональная модель формирования профессиональной компетентности социальных работников во внеаудиторной работе, педагогические условия формирования профессиональной компетентности в процессе внеаудиторной работы, методическое обеспечение.

Detsyuk T. M. Future social workers' professional competence forming in extracurricular activities at the higher educational establishment. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of the Pedagogical Sciences Candidate in speciality 13.00.04 – Theory and Methodics of Professional Education. – Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Hlukhiv, 2015.

The thesis deals with the problem of future social workers' professional competence forming in extracurricular activities at the higher educational establishment. The scientific basis for future social workers' professional competence and its components forming in extracurricular activities are characterized; the criteria, indicators and levels of future social workers' professional competence are defined. The real state of formed future social workers' professional competence is revealed; the structural and functional model as well as the pedagogical conditions of professional competence forming in extracurricular activities at the higher educational establishment are worked out and experimentally checked; the content of teaching and methodical support that promotes the future social workers' professional competence forming in extracurricular activities at the higher educational establishment was worked out.

Key words: professional competence, social workers' professional competence, students' extracurricular activities, structure and functional model of social workers' professional competence forming in extracurricular activities, educational conditions of professional competence forming in extracurricular activities, methodical support.

Підписано до друку 29.05.2015. р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографія. Умов. др. арк. 0,9.
Тираж 100 пр. Замов. № 269/15.

Редакційно-видавничий відділ
Чернігівського національного технологічного університету
14027, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК №4802 від 01.12.2014 р.